

Internet edellyttää aktiivista ja kriittistä toimijuutta

■ FRANS MÄYRÄ

Nicholas Carr: *Pinnalliset. Mitä internet tekee aivoilleimme.*

Suom. Antti Pietiläinen, Terra
Cognita 2010.

Internet on omaksunut muutamassa vuosikymmenessä keskeisen osan teknologisoituneiden maiden elämänmuodossa. Nopeinta tietoverkkojen kehitys on ollut viimeiset kaksikymmentä vuot-

ta, kun graafinen ja selattava ”netti” on WWW-selaimineen ollut osa arkeamme. Internetin sisällöt ja käyttö ovat murtautuneet matkapuhelimien, kannettavien tietokoneiden, tablet-laitteiden ja sähkökirjojen lukulaitteiden myötä myös niihin tilanteisiin ja hetkiin, jolloin emme ole pöytätietokoneen äärellä. Uuden median kasvavalla suosiollla on vahva perusta niissä lukemattomissa pienissä edistysaskelissa, joilla tietoverkot helpottavat arkea, tehostavat työtä ja rikastavat sosiaalista elämää. Samalla tietotekniikan yleistymisellä on väistämättä myös kääntöpuolensa. Carr on kirjassaan ottanut tehtäväkseen tarkastella systemaattisesti internet-käytön ja ajattelun välistä kielteistä suhdetta.

Uusien mediamuotojen haittojen tarkastelu ei ole mitenkään uutta. Carr, kuten monet muutkin mediahistoriasta kirjoittaneet, viittaa Platonin kuuluisaan *Faidros*-dialogiin, missä Sokrates tuomitsee kirjoituksen. Kyseessä ei ollut Sokrateen mukaan ”muistin vaan muistutuksen resepti”; kirjoitusteknologia synnyttäisi käyttäjiensä keskuudessa ”hajamielisyyttä”, sillä se saisi heidät lopettamaan oman muistinsa käyttämisen, heidän luottaessaan kirjoituksen ulkoihin merkintöihin. Carr liittyy Sokrateen seuraajiin, mutta hän nostaa lisäksi esiin uuden aivotutkimuksen tarjoaman näkökulman siihen, miten tietokoneet ja verkkoviestintä huonontavat kykyämme keskittyä, muistaa sekä ajatella kriittisesti ja syvällisesti.

Uudet tutkimusmenetelmät ovat muuttaneet radikaalisti aiempaa kuvaa ihmisaivojen toiminnasta. Muuttumattoman ”ajattelukoneen” sijaan aivot on alettu nähdä

plastisena, jatkuvasti rakenteitaan muuttavana elimenä. Uudet ärsykkeet, tarpeet ja harjoitteet muuttavat nopeasti aivojen kytkentöjä ja toimintaa. Carr on huolestunut tavasta, jolla aivot sopeutuvat elämään Facebook- ja Twitter-viestien, linkkejä sisältävien dokumenttien ja kaikkialla käytettävissä olevien sähköisten hakutyökalujen keskellä. Carrin mukaan uuden median keskeiset ominaisuudet – interaktiivisuus, hyperlinkit, haetavuus ja multimediaalisuus – tekevät siitä tehokkaan ”keskeysteknologian” (s. 93). Erilaiset viettelevät sivuhaarat johtavat sähköisessä mediassa lukemisen harhapoluille ja katkaisevat laajakaarisen ajatusprosessin alkuunsa. Aivot omaksuvat tämän toimintamallin ja muuttavat rakennettaan niin ettei keskittynyt ajattelu ole kohta edes mahdollista. Internet on Carrin mukaan ”voimakkain mieltä muuttava teknologia” mitä on keksitty. Tai ehkä voimakkain heti kirjan jälkeen.

Carrin siteeraamat tutkimukset ja omakohtaiset huomiot sirpaleisen mediavirran houkuttelevista ja haittaavista vaikutuksista vaikuttavat sinänsä uskottavilta. Kokonaisuutena *Pinnalliset* tarjoaa kuitenkin yksipuolisen kuvan internetin ja interaktiivisen median eri ulottuvuuksista. Ne lukuisat tutkimukset, jotka kertovat esimerkiksi netti- ja pelikäyttäjien kehittyneistä hahmotus-, ongelmanratkaisu- tai tiimityöskentelytaidoista pääosin sivuutetaan kirjassa. Jos myönteisiin tutkimuksiin viitataan, hahmotetaan niidenkin tulokset osana kielteistä siirtymää kohti visuaalisempaa, nopeatahtisempaa ja pinnallisempaa ajattelun ja olemisen tapaa. Kirjaa leimaakin nostalginen ja ideologisesti tarkoitushakuinen

takertuminen tietynlaisen lukemisen, kirjoittamisen ja ajattelemisen tavan ensisijaisuuteen. Samalla sekä media että ihminen essentialisoidaan. Carrin ihmiskuvassa inhimillinen ajattelu päättyy aivokuoren reunalle – näkemys, jonka ”laajennettua kognitiota” puolustavat tutkijat ovat kyseenalaistaneet.

Laajennettuna ja hajautetun ajattelun näkökulma korostaa sitä roolia, mikä esimerkiksi ulkoisilla muistin apuvälineillä on ajatteluprosessissamme. Se, että kyse on muistiinpanosta paperilla tai digitaalisessa tiedostossa, ei ole merkittävää. Mieli, ruumis ja ympäristö muodostavat yhteenliittyneen, toiminnallisen kokonaisuuden, jonka tarjoamaan perustaan ajatteluprosessimme nojaavat. Carr on tietoinen työkalun ja työntekijän välisestä tiiviistä yhteydestä, mutta tieto- ja viestintäteknologian kohdalla tämä yhteys näyttäytyy hänelle uhkaavana. Atomistinen yksilö ja hänen yksinäisyydessä laaditut, lineaarisesti etenevät ajatusrakenteensa uhkaavat hukkoa nettipuheen moniääniseen verkkoon. Carr ei ota riittävästi huomioon niitä myönteisiä voimavaroja, mikä yhden kirjan ja yksinäisen lukijan mallin ylittävissä, kollektiiviseen älykkyyteen ja hajautettuihin ajatteluvälineisiin nojaavissa käytännöissä on onnistettu vapauttamaan. Samalla hän nostaa kuitenkin esiin arvokkaita näkökohtia siitä, miksi yksi ajatteluväline tai työympäristö ei saisi muuttua kaiken kattavaksi ja automaattisuutuneeksi vaihtoehdoksi. Luovan ajattelun tutkijat ovat korostaneet, kuinka sekä haarautuva, uutta etsivä että yhtenäiseen synteisiin pyrkivät ajattelun muodot (divergentti ja konvergentti) ovat tärkeitä ja

toisiaan tukevia. Keskustelu muiden ihmisten kanssa kasvokkain ja verkkoympäristöä hyödyntäen sekä kirjat ja yksinäiset pohdiskelun hetket täydentävät toisiaan.

”Tulevaisuudessa asiat ovat entistä huonommin”, kirjoittaa Carr, joka liittyy näin kulttuuripessimistien pitkään perinteeseen. Carrin kritiikissä on toki arvonsa. Hän siteeraa esimerkiksi tutkimusta, jonka mukaan tyyppillinen nykypäivän tietotyöläinen kurkistaa sähköpostilaatikkoonsa 30–40 kertaa tunnissa. Tämä ei vielä edes huomioi sosiaalisesta mediasta ja pikaviestimistä kännykkään ja tietokoneen ruudulle samaan aikaan pompahdavia päivitysviestejä. Heittäytyminen tällaiseen ”informaationarkomaanin” kaavaan uuden mediaympäristön keskellä ei ole kuitenkaan meille mitenkään automaattisesti annettua tai pakollista. Kyse on osin teknologiayritysten markkinoinnin ja tehokkuutta ihannoivan työkulttuurin tarjoamista käyttäytymismalleista, osin individualismia painottavan kulttuurin kääntöpuolesta, sosiaalisten kontaktien ja turvallisuuden kaipuusta. Carr kirjoittaa huolestuneena levottomasti asiasta toiseen hypähtelevien ”jonglöörien aivojen” yleistymisestä. Selvittämättä kuitenkin jää, onko eri asioiden nopea samanaikainen käsittely yksiviivaisesti huono asia, vai olisiko ”moniajon” hallinta tieto- ja viestintäteknikan ryydittämässä ympäristössä kuitenkin myös kehitymässä vastamaan lisääntyneisiin kognitiivisiin haasteisiin.

Kirjan henkilökohtaisimmat osat ovat usein sen mielenkiintoisimpia. Carr kertoo, ettei itse olisi pystynyt tekemään kirjansa edellyttämää tutkimustyötä, ellei olisi

siirtynyt asumaan syrjäiselle vuoristoseudulle, samalla sosiaalisesta mediasta lähes täysin irrottautuen. Carrin kirja pohjautuikin oma-kohtaiseen ymmärrykseen verkon ja uusien mediamuotojen voimasta, eikä kirjoittaja pidä täydellistä tieto- ja viestintäteknikan hylkäämistä mahdollisena tai edes toivottavana. Positiivisin tapa lukea *Pinnalliset* onkin nähdä se kehotuksena rakentaa aktiivista ja kriittistä toimijuutta suhteessa internetiin. Tällainen toimijuus sisältää myös valmiudet irrottautua verkosta ja sulkea sosiaalisen median syötteet. Digitaalinen kulttuurikin tarvitsee omat lepotaukonsa ja hengitystilansa.

Kirjoittaja on Tampereen yliopiston digitaalisen kulttuurin ja pelitutkimuksen professori.